

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційне дослідження

Бутенка Сергія Сергійовича

на тему: «Філософсько-правовий вимір власності як основи демократії»

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

за спеціальністю 12.00.12 – філософія права

З давніх часів у межах різних наукових теорій шляхом виділення всезагальної основи взаємопов'язаних елементів формується поняття власності. Змістовне наповнення цього поняття детерміноване рядом об'єктивних факторів, серед яких визначальними є політико-економічне середовище та панівна ідеологія конкретного етапу розвитку суспільства. Саме тому зміст поняття «власність» визначається особливостями конкретного історичного етапу. Але практично усім типам праворозуміння властиве й дещо загальне.

Тема дослідження дисертаційного дослідження Бутенка Сергія Сергійовича є актуальною і значущою, враховуючи потребу методологічного оновлення підходу до розуміння змістових особливостей сучасного правового життя.

З огляду на положення, викладені вище та дисертантом в авторефераті та у рукописі дисертації актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним, з огляду на актуальність теми, є зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Як відзначає дисертант, дисертаційну роботу виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 року, визначених Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 9 вересня 2010 р. № 2519-VI; Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» на 2008–2017 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1155; Національної стратегії у сфері прав

ВРСДЗ НАВС	
Вх. №	1655
"16"	04 20 18 р
кількість аркушів:	
осн. док.	8 додаток —

людини, затвердженої Указом Президента України 25 серпня 2015 р. № 501; узгоджується з державною цільовою програмою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України на 2008–2015 рр., затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 974; а також планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2012–2017 рр.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Належна обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій забезпечена широкою джерельною базою проведеного дослідження, опрацюванням достатньої кількості емпіричних матеріалів, використанням різноманітних методичних прийомів аналізу поставлених проблем, належною апробацією отриманих результатів. Зміст роботи цілком відповідає науковій спеціальності, за якою виконана дисертація. Основні питання теми розкриті на належному науковому рівні. Матеріал викладено грамотно, логічно послідовно, зрозуміло і доступно. Таким чином, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого літературного інструментарію та історіографічною і джерельною базою.

Здійснено аналіз наукових праць мислителів минулого у їх генезі та еволюції, аналіз міжнародних та внутрішньодержавних монографічних джерел. Дисертантом опрацьовано достатню кількість спеціальних і загальних джерел, у яких відображено різні аспекти проблематики.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методологічний алгоритм дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення його результатів; наведено дані про їх апробацію, про публікації, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1. «Поняття та сутність власності як суспільно-політичного, економічного та правового феномену» містить три підрозділи, у яких автор досліджує наукове підґрунтя та вивчає джерельну базу дослідження з метою розуміння сутності та змісту поняття власності у філософському, правовому, соціальному, економічному та політологічному вимірах, а також визначається його з методологічним інструментарієм та понятійним апаратом.

В межах розділу 2. «Становлення власності як основи демократії» власність розглядається як філософсько-правова категорія та визначальний фактор формування державного устрою суспільства за часів античності та середньовіччя.

Розділ 3. Трансформація державної політики власності в умовах переходу від авторитарної до демократичної системи управління, дисертаційного дослідження присвячено вивченню аспектів генезису питань власності в умовах формування засад демократичної, правової та соціальної держави, визначенню приватної власності як запоруки громадянського суспільства та перспективних напрямів подальшого розвитку питань власності у вітчизняній науці та законодавстві.

Розділ 3. «Трансформація державної політики власності в умовах переходу від авторитарної до демократичної системи управління» присвячений вивченню аспектів генезису питань власності в умовах формування засад демократичної, правової та соціальної держави, визначенню приватної власності як запоруки громадянського суспільства та перспективних напрямів подальшого розвитку питань власності у вітчизняній науці та законодавстві.

Загалом, аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що структурна побудова дослідження чітка, логічна, аргументована; розділи сформульовані оптимально вдало; виклад матеріалу – вдумливий і послідовний. Мета й дослідницькі завдання роботи реалізовані. Висновки – об'ємні, деталізовані, характеризуються чіткістю і системністю формулювання та підсумкових тез прикінцевих узагальнень, багаторівневістю і багатоступеневістю умовиводів.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему. Безсумнівними положеннями новизни в роботі є те, що дисертант:

- розглядає власність як соціальне явище, яке постійно розвивається, динамічне та еволюційне, що має безліч дивергентних траєкторій розвитку;

- будь-яке явище, пов'язане з власністю або перебуває, так би мовити, всередині власності, має свою причину, яку можливо віднайти і встановити за допомогою філософсько-правового інструментарію;

- інститут власності розглядається як певна система.

Як позитивний момент варто відзначити чітке окреслення об'єкта та предмета дослідження, а також виявлення мегатрендів сучасного економічного розвитку в контексті питань власності: глобалізацію, фінансіалізацію, інформатизацію, соціалізацію.

Особливо вирізняється функціональний аспект завдань, що винесені в тему наукової праці. Концептуально узагальнивши практичний і теоретичний досвід учених, чії наукові інтереси і праці дотичні до проблемного поля дослідження, а також, провівши всебічний комплексний аналіз проблеми, дисертант створив власне цікаве й змістовне цілісне наукове дослідження, позначене новизною і багатоаспектністю.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Матеріали дисертаційного дослідження всебічно і повно викладено в опублікованих працях дисертанта. Автореферат дисертації ідентичний за змістом щодо основних положень самої дисертації. Дотримано вимоги і щодо оприлюднення результатів дослідження у фахових наукових виданнях.

Робота написана літературною українською мовою, з виваженням використанням сучасної наукової термінології.

Важливість одержаних автором дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовної та правотворчої практики і рекомендації щодо їхнього використання. Сформульовані в дисертаційній роботі висновки можуть

бути використані в діяльності органів влади, пов'язаній із правотворчістю; у подальшій розробці загальнотеоретичної філософсько-правової концепції власності. Окремі положення і висновки дисертації можуть бути застосовані в навчальному процесі під час викладання таких навчальних дисциплін, як «Філософія права», «Політологія», «Професійна етика», «Деонтологія», «Теорія держави та права», «Соціологія права». Матеріали наукової роботи можуть бути використані і у науково-дослідній сфері для активізації пошуків філософсько-правових засад державотворення та правотворення.

Разом з тим, дисертаційне дослідження Бутенка Сергія Сергійовича, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

По-перше, важливим елементом дисертаційного дослідження є те, що воно відкриває перспективи для побудови нових моделей філософсько-правових досліджень права в реальному культурно-історичному контексті та у системі координат людина-власність-громадянське суспільство. Але в тексті дисертації недостатньо проведена демаркація між історією самої власності та історією уявлень про власність. Обидві точки зору тісно пов'язані між собою: розвиток власності як певного соціального інституту, поява нових форм власності послідовно змінювало уявлення про неї, її концептуальні схеми і теорії. Історія уявлень про власність також тісно пов'язана з еволюцією різних ідеологій, кожна з яких виробляла власний погляд на місце і значення конкретного виду власності (наприклад, приватної власності) в політичному і соціальному просторі.

По-друге, на нашу думку, в роботі недостатньо уваги приділено питанням сучасних світоглядних орієнтацій та настанов, які впливають на розуміння власності та її предметних форм. На початку ХХІ ст. епоха протиставлення один одному приватної і суспільної власності завершилася. Протиріччя «приватного» і «суспільного» у власності перестало бути антагонізмом; всяка майбутня власність буде нести в собі як елемент приватного, так як і елемент суспільного.

Дійсно, епоха постіндустріального суспільства – це епоха часткового стирання граней між приватною і суспільною власністю. Це пов'язано з тим, що і приватна, і суспільна власність мають тенденцію перегруповуватися і перетворюватися на щось «середнє», в різні форми «групової власності». Наприклад, акціонерна (корпоративна) власність, яка, за визначенням, є приватною, але за кількістю суб'єктів і за ступенем розпорошеності акцій наближаються до суспільної власності. Оскільки в діяльності різних корпорацій бере участь як держава (як безпосередньо через володіння пакетом акцій, так і через законодавче регулювання), так і різні громадські організації (наприклад, профспілки, церква), відмінність між приватним і суспільним в майні стає формальним, а не фактичним. Структура власності в постіндустріальному майбутньому, ймовірно, буде і далі ускладнюватися, кількість можливих форм її і типів ще більше збільшиться, переплетення між приватним і громадським стане ще тіснішою, і тому поняття «приватна власність» і «суспільна власність» перестануть бути дороговказними нитками, які розведені в протилежні сторони. Крім того, в кінці минулого століття стало очевидним, що досягнення максимальної економічної ефективності без приватної власності і стимулів до інновацій та розширенню виробництва є *de facto* неможливим; тільки приватна власність в різних її модифікаціях здатна захистити суспільство від «зрівнялівки», «байдужості до праці» і «виробничого консерватизму і рутини».

По-третє, на прискіпливу увагу заслуговує і такий аспект дослідження як функції власності в суспільстві, чого не спостерігається у тексті дисертації. Найбільш важливими функціями власності як соціального інституту є:

- стимулююча - існування інституту власності (в першу чергу, приватної власності) є найважливішим стимулом розвитку громадського та приватного виробництва, ефективний розподіл прав власності стимулює економічних зростання, збільшення ефективності, зниження приватних і соціальних витрат, і в цілому, трансформує господарство в напрямку більш ефективних економічних і соціальних інститутів;

-за допомогою регулятивної функції інститут власності впорядковує відносини людей у виробництві, обміні і розподілі благ; ці відносини, хаотичні по своїй первісній природі, набувають системного вигляду функціонують у формі певного соціального інституту;

- соціальна - зміцнює соціальні відносини, робить їх міцними і збалансованими, і тим самим зміцнює всі соціальні зв'язки в суспільстві; ось чому захист власності і гарантія прав власника є найважливішою функцією держави;

- комунікативна – виходить з тієї важливої обставини, що власність відіграє роль найважливішого комунікативного ресурсу в суспільстві: власність продукує процеси спілкування та комунікації в людському суспільстві, спонукає індивідів до активнішої взаємодії;

- моральна – полягає в тому, що інститут власності формує особливу ментальність, змушує людей дбайливо ставитися до дефіцитних ресурсів і помірно витрачати їх.

По-четверте, слабким, з методологічної точки зору, є підрозділ «Методологічні засади, філософські аспекти та понятійний апарат дослідження». Його «слабкість» полягає в тому, що жанрово він представляє собою перелік наукових методів, без занурення у контекст конкретного дослідження. Окрім того, уточнення потребує позиція автора щодо твердження «Філософські методи, які застосовувалися автором, в свою чергу доцільно диференціювати на загальні, тобто ті що застосовуються при дослідження будь-якої категорії власності та прикладні (спеціальні), які відображають специфіку методології дослідження окремих складових системи власності, наприклад, поділ приватної власності на колективну та індивідуальну, приватна власність на землю та природні ресурси тощо», адже філософські методи апріорі не можуть бути прикладними.

По-п'яте, дисертант аналізуючи особливості теорій власності часто не звертається до першоджерел, а використовує інтерпретації та коментарі до цих

першоджерел інших авторів (зокрема, це особливо помітно у підрозділах 2.1 і 2.2).

По-шосте, висновки дуже лаконічні, в такому їх вигляді важко зорієнтуватися щодо авторського удосконалення наявних наукових доробок теми розвідки, а також запропонованих автором шляхів подальшого розвитку теми.

Відтак, незважаючи на висловлені зауваження, зазначимо, що зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортів спеціальності 12.00.12 – філософія права і є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності вирішують конкретну наукову проблему, що має істотне значення для науки філософії права.

Виконана робота на тему «Філософсько-правовий вимір власності як основи демократії» за структурою, змістом, висновками та пропозиціями відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, які ставляться до робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, а також пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Бутенко Сергій Сергійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії права
Навчально-наукового інституту
права і психології
Національного університету
«Львівська політехніка»**

А. С. Токарська

**Підпис засвідчую:
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»**

Р.Б. Брилинський